

Паветра і зямлі ужо няма...

ЛАРЫСА МІХНЕВІЧ

Разуменне ролі мастака істотна змянялася на працягу стагоддзяў. Сучаснаму чалавеку немагчыма ўявіць, што, напрыклад, у эпоху антычнасці творцы лічылі ўсяго толькі здольным рамеснікам. Уся праблема ў дыялогу «тэхна» і «архэ», з якіх складаецца мастацтва. Не толькі далучэнне духоўнага чынніка («архэ») да працы («тэхна»), але і яго дамінаванне мела вынікам наша цяперашняе разуменне ролі творцы.

За гэта мы мусім дзякаваць рамантызму і прадвесніку гэтага стылю ў выяўленчым мастацтве італьянцу Сальватору Розе, але ў першую чаргу — вялікаму Фрэдэрыку Шапэну. Як кампазітар і артыстычны выканаўца, як асоба з пэўным тыпам наводзіў ён наспрыў таму, што мастака сталі ўспрымаць як чалавека «архэ». Каго ў наш час здзіўляць словы пантыфіка «рукой мастака воўдзіць Бог» ці перакананасць Ёзэфа Бойса ў тым, што мастаком сёння мусіць быць кожны чалавек?.. (Толькі не трэба апошняе разуменне літаральна: мелася на ўвазе панаванне эстэтычнага.)

XX стагоддзе ўзняло асобу творцы на неверагодную вышыню — чалавецтва марыла пра грамадства, дзе праца будзе не цяжкім прымусам, а вольнай, лёгкай і высакароднай справай;

самі ж мастакі шчыра верылі, што ў іх руках знаходзіцца тая архімедава прылада, якая пераменіць сусвет. Яны і сёння не хаваюць, а як бы дэманструюць нам працоўныя таямніцы, але за вонкавай прастасцю авангардовай творчасці — як за вяршыняй айсберга — скрываецца сапраўдная глыбіня. «Каб намалюваць квадрат, не трэба шмат вучыцца» — такое меркаванне гучыць дасюль, але ж дзёркасць Малевіча была не ў «тэхна», а ў «архэ». У простае геаметрычнай форме ён здолеў увасобіць усе новыя ўяўленні пра час, пра стору, энергію. «Квадрат» быў зроблены па-класічнаму, бо «тэхна» тады не паспявала за «архэ». Сёння Малевіч не маляваў бы «Квадрат», ён мог бы проста назваць яго — і гэта было б жэстам. Які сёння самы фэйны камплімент у мастацтве? Лёгка зроблена. Не так даўно радыкальныя формы

Арфей, які спявае.
Мозаіка. III стагоддзе.

Фрагмент відэа Максіма Тымінькі «Арфей». 2005.

канцэптуалізму абвясцілі мастацтва... думкай, а з'яўленне твораў — неабходнасцю доказу яго існавання. Авангард сучаснай культуры — не ў творах, не ў працы, а ў пазіцыі мастака. Мастак сёння — гэта, найперш, асоба сацыяльна актыўная і адказная за сусвет і грамадства. Адказная палітычна, эстэтычна, этычна. Неаавангардны творца выконвае ролю своеасаблівага сацыяльнага крытыка. Беларускі тэрмін «выява», між іншым, надзвычай удалы: мастацтва *выяўляе*, значыць, адкрывае нам схаваны сэнс.

Наватарства (якое называюць Другой вялікай эстэтычнай рэвалюцыяй) паўстала не на пустым месцы. Натуральна, што яго праявы, толькі яшчэ неасэнсаваныя як мейнстрым, ёсць у мысленні папярэдніх пакаленняў. Філасофскую пазіцыю Платона, напрыклад, можна вызначыць як канцэптуалізм (застаецца толькі дзіўства, як гэтакія погляды сталі грунтам класічнай культуры). Брак і Пікасо, якія лічацца вынаходнікамі калажу, маюць папярэднікаў сярод антычных паэтаў і сярэднявечных музыкаў. Таму няма нічога незвычайнага ў тым, што аднаведнік сённяшняй неаавангардовай ролі мастака ёсць у старажытнай культуры. Гэта ці не самы абаяльны

жэст, разыграныя сцэны ці справакаваную падзею. Знакаміты ішпачыр Малевіча і Бурлюка з чырвонымі лыжкамі ў пятліцах быў, па сутнасці, першай у свеце акцыяй. Падзеі такога кшталту прасочваюцца ў творчасці футурыстаў, дадаістаў, сюррэалістаў і... у дзейнасці палітыкаў. Мець гэта на ўвазе вельмі важна для разумення *шырокай* прыроды акцызму. Прамову Леніна на Фінляндскім вакзале пельга назваць звычайным учынкам палітдзеяча, бо тут была сапраўдная мастацкая: лідэр бальнавікоў узлез на бранявік і ўскінуў уверх руку. Акцыяй было і дэманстраванне чаравіка, якім Мікіта Хрушчоў нагаражаў Амерыцы. Акцызм — гэта радыкальнае выказванне вядучай ідэі сучаснай культуры аб працэсуальным характары мастацтва і аб дамінаванні творчага акту над яго вынікам-творам. У акцызме ўвасобілася памкненне «дэмагэрылізаваць» мастацтва.

Мастакоўскае спяванне, якое наладзіў Максім Тымінька, — адна з самых цікавых і значных культурных падзей апошняга часу. Мастакі, то-бок людзі, якія займаюцца стварэннем двух- або трохмерных выяў «ад рукі», апынуліся ў самым сэрцы *іншага мастацтва*. Апынуліся, каб адчуць супадзенне ўнутраных рытмаў, адкрыць для сябе новую пачуццёвасць і зразумець яе да самага няўлоўнага нюансу не толькі інтэлектам, але і ўнутраным нервам, уласнай скурай. Перажыць чужое, каб лепей зразумець сваё. Удзельнікі акцыі вартыя павялі за гатоўнасць зрабіць няпростую рэч: пераступіць цераз сябе, не баючыся падацца смешнымі. Тут патрэбны не толькі разняволенасць і шчырасць, але і той унутраны агеньчык, які падтурхоўвае чалавека да творчасці.

Неаавангардам мінскую спеўную акцыю зрабілі тэксты, без іх атрымалася б звычайная мастацкая самадзейнасць. Яны былі сэнсам падзеі і, як лакмусавая паперка, вызначалі аднадумцаў: калі тэксты раздражнялі, чалавек адмаўляўся ад удзелу. Быццам бы немудрагелістыя словы песняў насамрэч распавядалі пра найсур'езныя рэчы. Тэксты Пукета сталіся паэтычным увасабленнем найноўшых фізіка-матэматычных тэорый пабудовы сусвету. Вершаў было пяць: «Тэорыя мностваў», «Тэорыя струн», «Суперсіметрыя», «Тэорыя ўсяго», «Найпростая тэорыя ўсяго». «Тэорыя струн», напрыклад, пераказвала адкрыццё, сэнс якога ў тым, што самая маленькая часцінка — гэта не мікрамікракронка, як мы думалі раней, а структура, па форме падобная на струну. Струна ўвесь час рухаецца, і менавіта праз гэта мы атрымліваемся настолькі рознымі. Крыніцай звестак сталі кнігі англійскага фізіка Сцівена Хокінга, які сёння лічыцца лепшым розумам планеты. Пры гэтым яго шануюць не толькі за неабсяжную дзёрзкасць тэарэтычных пабудов, але і за яркую, арыгінальную форму выкладання. Чытайце, чытайце кнігі Хокінга, гэта не толькі карысна, але і цікава! Між іншым, у 1988 годзе яго «Кароткая гісторыя часу» пабіла ўсе рэкорды папулярнасці.

Спяванне тэкстаў пра новую светабудову — усё ж такі прывілея не толькі арфікаў ды Арфея. Аматыры займацца гэтым ёсць і сёння, напрыклад, фізікі, якія ахвотна і нібыта да прымітыўнага проста спяваюць пра сваю навуку. Якраз у гэтых нескладаных жартаўлівых тэкстах Максім Тымінька ўбачыў аднаведнікі арфізму. Паралель дакладная і бліскучая, і мінская акцыя — рэч у творчасці Максіма невыпадковая. Упершыню да арфічных спяванняў ён звярнуўся ў 2006 годзе ў відэапраекце «Арфей». Там на цэнтральным месцы, як на антычнай мазаіцы, Тымінька размясціў згаданага вышэй

фізіка Сцівена Хокінга. На відэа Хокінг сядзіць у інвалідным крэсле са сваім камп'ютэрам і спявае, а слухаць яго прышлі розныя звяры. Не паварочваецца язык назваць Хокінга калёкам, але гэты чалавек ад нараджэння не мае ні ног ні рук, яму іх замянілі адмысловыя тэхнічныя прылады. Ён і размаўляе толькі з дапамогай камп'ютэра. Той, кім ганарыцца чалавецтва, верагодна, быў задуманы і створаны прыродай менавіта для ўзніслага мыслення.

Сцівен Хокінг, які спявае, — гэта твор-персаніфікацыя, сэнсам якога было прадэманстраванне нам сённяшняга Арфея. Гэты вобраз з'яўляецца сапраўднай навацыяй, цалкам арыгінальнай канцэпцыяй Новага Творцы — чалавека, які не здольны працаваць без тэхнічнага забяспячэння. Падобныя думкі можна сустрэць у філосафа Аляксандра Суконіка, які піша: «Фатаграф у маім уяўленні — гэта чалавек без рук і ног, калека, які з дапамогай розных тэхнічных прылад і з вялікай

